

veľmi nepravdepodobné, aby na našom území sa vo väčšom množstve mohli balíky strácať. Prosím, aby ste o tom uvedomili našich krajanov.

Váš úmysel postaviť nemocnicu v Banskej Bystrici, vyvolal v celej slovenskej verejnosti pohnuté nadšenie. Bystričania, samozrejme, sú najpyšnejší. Nemocnica F. D. Roosewelta v prvom sídle Slovenskej národnej rady bude pekným pomníkom krajanskej starostlivosti o starú vlasť a spomienok na ňu.

Srdečne Vás pozdravuje

Váš

nečitateľný podpis

Slovenský národný archív Bratislava, f. Povereníctvo školstva, kart. 2.

Dokument č. 59

List Dr. Ivana Dérera Predstavenstvu Strany práce z 22. mája 1946.

Brno, 22. mája 1946

Predstavenstvu

Strany práce

v Bratislave

Vážení súdruhovia!

V dopise, v ktorom som Vám oznámil, že nemôžem prijať kandidatúru pri voľbách do Ústavodarného nár. zhromaždenia som sľúbil, že bližšie odôvodním toto svoje rozhodnutie. Činím tak týmito riadkami.

Súduhom Frličkovi, Bečkovi a Dr. Čaplovičovi som pri ich návšteve u mňa v Brne obšírne odôvodnil svoje stanovisko o tom Vám iste referovali. I v mojom prípise k Žilinskej konferencii som sa zmienil o tom, že prečo nemôžem na tento čas aktívne politicky vystupovať. Tento môj príspevek bol v „Hlase práce“ doslovne uverejnený a je súdružskej verejnosti dostatočne známy. O zdravotných dôvodoch nechcem sa tu zmieňovať. Obmedzujem sa len na dôvody, ktoré som dosiaľ len letmo naznačoval a niektoré snád ešte vôbec neuviedol.

Ako člen Ústavodarného nár.(odného) zhromaždenia by som sa v základných a zásadných otázkach ústavnej úpravy nášho štátu prispôbiť musel stanovisku alebo kompromisnému riešeniu, s ktorým by som za žiadnych okolností súhlasiť nemohol. Najvplyvnejšie strany národného frontu na Slovensku, vo svojich ohlasoch, ale aj v prejavoch svojich oficiálnych činiteľov a členov vlády, nenechávajú žiadnej pochybnosti o tom, že tzv. samobytnosť slovenského národa musí byť v novej ústave zásadne vyjadrená a všetky z toho pre slovenský národ plynúce štátoprávne dôsledky zabezpečené. Podľa môjho presvedčenia znamenalo by to budovanie republiky na štátoprávne dualistickom základe. Som proti takémuto dualizmu. Skôr neskôr nevyhnutne povedie k rozkladu a k rozpadu československého štátu. Nesúhlasím v tomto bode s košickým programom a považoval by som za osudnú chybu, keď by bez každej korektúry vložený bol do novej ústavy. Nie v tom je chyba košického programu, že

Čechov a Slovákov deklaruje za dva národy - to je konečne len vec dialektiky - ale v tom, že krom štátnej jednoty československej neuznáva medzi Čechmi a Slovákami žiadne iné národné spoločenstvo a že vznik a trvanie československého štátu odvodzuje len zo zhodnej vôle dvoch národov a nie z vôle jedného národného spoločenstva československého. V tomto kardinálnom bode sa košický program protiví turčianskomartinskej deklarácii z 30. okt.(óbra) 1918. Bol som sám jedným z deklarantov, znám ako vznikla a za akých okolností bola vyhlásená a preto môžem tvrdiť, že bola spontánnou a ničím, menovite žiadnou vonkajšou silou neovplyvnenou vôľou zástupcov slovenského národa v najhistorickejších jeho chvíľach, keď mu šlo o vyslobodenie z tisícročného jarma. Nie som ochotný za žiadnych okolností zradiť túto deklaráciu a spreneveriť sa zásadám, ktoré sú v nej obsiahnuté. Martinská deklarácia uznávala slovenský národ, tak ako uznávala i český národ, ale len v rámci rečového a kultúrno-historického národného spoločenstva československého. Dnes oficiálni činitelia a členovia vlády sa osvedčujú, že ideológia československej národnej jednoty, teda ideológia martinskej deklarácie bola a je pochybenou umelou konštrukciou, ktorú košický program zavrhol. Zdôrazňujú, že túto československú ideológiu jednoty, vyjadrenú i v úvodnej klauzule ústavnej listiny z r. 1920 treba nielen opustiť, ale novú ústavu založiť a vybudovať na opačnej konštrukcii dvoch národov. To je vraj podmienka, o ktorej vôbec nemožno ani diskutovať.

Za takýchto okolností v ústavodarnom národnom zhromaždení nemám čo hľadať. Nikto nemôže žiadať, aby som vzal na seba zodpovednosť a spolupôsobil pri tvorení ústavy, ktorá ako kardinálnu svoju časť, zákonite má zásadu, proti ktorej som 20 rokov čo najhúževnatejšie brojil. V dlhej dobe svojej politickej aktivity snažil som sa ísť vždy strednou cestou, bol som za kompromisy a zastával som sa ich poctivo. V tomto jednom bode som však nikdy žiaden kompromis nepripustil a nie som ochotný pripustiť ho ani dnes. Kam zaviedli republiku separatizmus a tzv. Žilinská dohoda, koncipovaná podľa hlinkovských, tukovských a tisoovských zásad, nie je treba Vám vysvetľovať, je to ešte v čerstvej pamäti nás všetkých. Je pochybená politická myšlienka nazdávať sa, že sa hlinkovsko-tisoovsko-tukovská národná koncepcia stane užitočnou pre československý štát, keď si ju jednoducho vyvlastníme a len novým pomerom primerane operíme. Môže byť ona maskovaná akokoľvek, koncepcia táto rozbiť československý štát, akonáhle nastane vhodná doba, keď si záujem veľkých zahraničných síl vyžiada, aby použitím tejto koncepcie nás vnútorne rozvrátil a hnal veci k štátnemu rozkladu. Československá republika môže mať trvalú budúcnosť len, ak si ju vybudujeme podľa zásad Masaryka, Štefánika a martinskej deklarácie.

Mám i iné závažné politické dôvody, ktoré mi bránia, aby som účasťou v politickej aktivite prijímal zodpovednosť za veci, s ktorými nesúhlasím. Nesúhlasím s niektorými zásadami národnostnej politiky, ktorú národný front chce vyjadriť v ústave. Sme malý národ a v našich vnútorných problémoch nemôžeme sa spravovať politikou, ktorú si môže dovoliť veľké mocnosti. Malý národ nesmie opustiť zásady spravodlivosti ani vtedy, keď by momentálne bol po stránke mocenskej skutočne alebo v zdanlivo šťastnejšom položení. Mimo rozumnej a spravodlivej odplaty som proti každej politike, ktorá sa protiví zásade: Nečini druhému to, čo nechceš, aby ti druhý činil. Som proti národnému imperializmu, šovinizmu a megalománii.

Nemôžem súhlasiť s metódami, podľa ktorých určité zásady, ktoré sa majú dostať do základu nášho obnoveného štátu, stavané sú ako quasi diktát, o ktorých vôbec nemožno diskutovať.

Toto Vám oznámiť, považoval som za svoju povinnosť. Inak dúfam, že strana práce, v rámci daných možností, sledovať bude politiku rozumu, spravodlivosti a poctivosti a neodbočí od zásad, k vôli ktorým bola ustavená, ako hlásateľka sociálne demokratickej politiky.

Prajem Vám hodne zdraru a som so súdružským pozdravom

Váš

Ivan Dérer

Slovenský národný archív Bratislava, f. Sociálna demokracia na Slovensku, a. j. 45.

Dokument č. 60

Ohlas vysokoškolákov z mája 1946 po napadnutí študentov pri Svoradove.

Ohlas vysokoškolákov

Svoradovské schody skropené krvou - Vyliata krv nás všetkých zaväzuje.

My, slovenskí demokratickí vysokoškoláci z Lafranconi, Svoradova, Štefánikovho domova obraciam sa k verejnosti s týmto ohlasom:

Srdce každého Slováka a kresťana musí byť naplnené odporom nad tým, čo urobila bezuzdná zbesilosť príslušníkov komunistickej strany ktorá chce stoj čo stoj zamedziť demokratické prevedenie volieb. My demokratickí vysokoškoláci sme dňa 23. V. t. r. vo večerných hodinách manifestovali za demokraciu. V tom pred vysokoškolským internátom zastalo nákladné auto a príslušníci KSS strieľali z pušiek a z automatov do okien Svoradova a do manifestujúcich demokratických akademikov a výsledok je tento: Jeden akademik - medik ranený do prs, traja do ruky, jeden do nohy, jeden vojak ranený do nohy a desiatky iných akademikov bolo ranených valaškami a kamením.

Vyliata krv našich kolegov na Svoradove mravne nás zaväzuje k tomu, aby sme sa obrátili na každého poctivého Slováka, aby pri voľbách spontánne ukázal, že čo najrozhodnejšie zamieta svojvoľné diktátorské spôsoby komunistických partajníkov, ktorí vo svojej zúfalej situácii neštítia sa žiadnych násilností, ba ani prelievania krvi. Meno nášho ľudu komunisti sústavne bohapusto omieľajú v ústach, ale my, slovenskí akademici, ktorých korene väzia v ľude, jednotne sa staviame proti tyranským spôsobom KSS, jednotne sa staviame proti marxistickej ideológii, k nám dovezenej z cudziny, ku ktorej mal slovenský človek vždy a má i dnes odmietavý postoj. Metódy komunistov nielen sa vyrovnajú, ale ďaleko prevyšujú krvilačnosť nemeckých gestapákov.

Akademici a všetci demokratickí Slováci dokážte, že sa viete spojiť v jeden šik, keď ide o naše bytie a nebytie, keď ide o naše práva a o našu akademickú česť a slobodu.

Slovenskí vysokoškoláci

Slovenský národný archív Bratislava, f. ÚV KSS, generálny tajomník, kart. 2150, a. j. 208/1.

Dokument č. 61

Záverečné slovo V. Širokého na zasadnutí Predsedníctva ÚV KSS 29. mája 1946.

Záverečné slovo s.(úduha) Širokého na zasadnutí Predsedníctva 29. mája 1946

Myslím, že prvá otázka, na ktorú musíme dať jasnú odpoveď je tá, či nebezpečenstvo čo vyplýva z volebného víťazstva DS dostatočne je docenené alebo nie. Keď skúmam priebeh